

انقلاب اسلامی ایران

نهضت اسلامی به رهبری امام خمینی پس از چه حادثه‌ای فصل جدیدی از نفوذ و سلطه آمریکا بر ایران آغاز شد.

پس از کودتای ۲۸ مرداد و بازگشت محمد رضا شاه به سلطنت، فصل جدیدی از نفوذ و سلطه آمریکا بر ایران آغاز شد. آن جراحتی‌ها می‌کوشیدند در امور مختلف اجتماعی و اقتصادی کشور تغییراتی ایجاد کنند؟ آن زمان، مردم ایران از شکست نهضت ملی سذهن نفت و تسلط دوباره بیکانکار بر کشورشان ناراحت بودند. آمریکایی‌ها برای جلوگیری از وقوع قیام‌های مردمی و حفظ حکومت پهلوی، به شاه توصیه کردند که در امور مختلف اجتماعی و اقتصادی کشور تغییراتی ایجاد کند.

برخی از این تغییرات عبارت بودند از:

مهم ترین تغییرات آمریکایی‌ها در ایران را نام ببرید.

الف) تصویب‌نامه انجمان‌های ایالتی و ولایتی : حکومت

پهلوی در سال ۱۳۴۱ ش، قانون انجمان‌های ایالتی و ولایتی (شوراهای استان و شهرستان) را تغییر داد. از جمله این تغییرات این بود که شرط مسلمان بودن برای انتخاب‌کنندگان و انتخاب‌شوندگان لغو گردید و دیگر آنکه شرط سوگند به قرآن یاد کردن انتخاب‌شوندگان به سوگند به کتاب آسمانی تبدیل شد.

تصویب‌نامه انجمان‌های ایالتی و ولایتی در چه تاریخی بود و چه شرایطی داشت؟

هدف تصویب‌نامه انجمان‌های ایالتی و ولایتی چه بود؟

هدف او تضعیف هویت اسلامی جامعه ایران بود. به همین دلیل، علمای افشاگری امام خمینی درباره اقدامات و جنایات حکومت پهلوی می‌دانست که هدف حکومت از این تغییرات، مخالفت با اسلام و تخریب ارزش‌های اسلامی است.

سرانجام در نتیجه مخالفت جدی امام و سایر علماء، دولت مجبور شد این تصویب‌نامه را لغو کند.

اصول شش‌گانه شاه را توضیح دهد.

ب) اصول شش‌گانه*: محمد رضا شاه پیروی از سیاست‌های آمریکا را برای حفظ حکومت خود ضروری می‌دانست. به همین

دلیل، مدت کوتاهی پس از لغو تصویب‌نامه انجمان‌های ایالتی و ولایتی، اعلام کرد که اصول شش‌گانه‌ای را با عنوان «انقلاب سفید» به همه پرسی (رفراندوم) خواهد گذاشت.

اصول شش‌گانه در ظاهر برای کشور خوب و لازم به نظر می‌رسید، اما امام خمینی و سایر علمای مبارز از اهداف و پیامدهای چرا امام خمینی و علمای دیگر با اصول شش‌گانه شاه مخالف بودند؟ واقعی این اصول آگاه بودند و یقین داشتند که اجرای این اصول، موجب افزایش سلطه آمریکا بر ایران و وابستگی بیشتر سیاسی و اقتصادی کشور ما به بیگانگان می‌شود. به همین دلیل، امام ضمن غیرقانونی شمردن همه پرسی اصول شش‌گانه، از مردم خواست که در آن شرکت نکند. در برخی از شهرها مانند تهران و قم، مردم تظاهرات کردند و مخالفت خود را با اصول شش‌گانه و همه پرسی آن نشان دادند. اما همه پرسی اصول شش‌گانه با وجود اعتراض‌های مردمی، در بهمن ۱۳۴۱ برگزار شد و حکومت پهلوی نیز اعلام کرد که بیشتر مردم با اصول شش‌گانه موافق‌اند.

فعالیت

۱- هدف آمریکا از ایجاد تغییرات در امور اجتماعی و اقتصادی ایران چه بود؟

جلوگیری از وقوع قیام‌های مردمی و حفظ حکومت پهلوی

۲- به نظر شما هدف شاه از برکاری همه پرسی اصول شش‌گانه چه بود؟

محمد رضا شاه پیروی از سیاست‌های آمریکا را برای حفظ حکومت خود ضروری می‌دانست. به همین دلیل مدت کوتاهی پس از لغو تصویب ۹۸ نامه‌ی انجمن‌های ایالتی و ولایتی، اعلام کرد که اصول شش‌گانه را با عنوان انقلاب سفید به همه پرسی خواهد گذاشت

با فرا رسیدن ماه محرم ۱۳۴۲ امام خمینی به سخنرانان چه سفارش‌های داشت؟

ب) قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ : با فرا رسیدن ماه محرم، که مقارن با خرداد ۱۳۴۲ بود، امام خمینی به مذاحان و سخنرانان مذهبی یادآوری کرد که سکوت در برابر حکومت ستمگر، کمک به دشمنان اسلام است و از آنان خواست که خطر اسرائیل را به مردم گوشزد کنند. در آن زمان، حکومت پهلوی با اسرائیل رابطه برقرار کرده بود. رژیم پهلوی ۷۰ درصد از نفت اسرائیل را تأمین می‌کرد و هیچ‌گاه موضع گیری‌ای علیه تجاوز و اشغالگری‌های اسرائیل نمی‌کرد.^۱

امام خمینی، خود نیز در عصر عاشورا (۱۳ خرداد) در سخنرانی تاریخی در مدرسهٔ فیضیه قم، شاه را به دلیل ستمگری، همکاری با اسرائیل و باستگی به آمریکا بهشت محاکوم کرد. در روز بعد، مأموران رژیم شاه شبانه به خانهٔ امام ریختند و ایشان را دستگیر و پس از انتقال به تهران، در یکی از پادگان‌های نظامی زندانی کردند. دستگیری امام، موجب خشم و اعتراض ستردهٔ مردم مسلمان ایران در شهرهای مختلف شد. شدیدترین اعتراض‌ها در شهرهای قم، تهران و ورامین صورت گرفت. رژیم شاه که از حرکت سریع و فراغیر مردم به وحشت افتاده بود، به مأموران خود دستور داد که تظاهر کنندگان را به گلوله بینندند و قیام را سرکوب کنند. **قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ را توضیح دهید.** قیام ۱۵ خرداد چه نتایجی داشت زور اسلحه و با خشونت مأموران رژیم سرکوب شد، بر خشم و نفرت مردم آغازای نسبت به شاه و عوامل حکومت او افزود و انگیزه‌آنان را برای مبارزه تا سرنگونی حکومت پهلوی تقویت کرد.

تهران، ۱۵ خرداد ۱۳۴۲

امام خمینی در مدرسهٔ فیضیه قم، ۱۳۴۲

ت) مخالفت امام خمینی با لایحهٔ کاپیتو لاسیون (قضاؤت‌سپاری)* را توضیح دهید.

امام خمینی پس از تحمل چند ماه بازداشت، در فروردین ۱۳۴۳ اجازه یافت که به قم بازگردد. مدتی بعد، آمریکا دولت ایران را مجبور کرد که به مأموران نظامی آمریکا علاوه بر تأمین هزینه‌های آنها مصونیت قضایی یا حق کاپیتو لاسیون (قضاؤت‌سپاری) نیز بدهد. بر اساس این مصونیت، اگر آمریکایی‌ها در ایران متکبر هر جرمی می‌شوند، دادگاه‌های ایران حق رسیدگی به جرم آنها را نداشتند.^۲

امام خمینی در یک سخنرانی مهم، دادن مصونیت قضایی به آمریکاییان را اقدامی ذلت‌بار و خلاف استقلال کشور شمرد و شاه را به سبب وابستگی به آمریکا به شدت سرزنش کرد.

محمد رضا شاه در ملاقات با نیکسون، رئیس جمهور آمریکا

۱- مجموعه اسناد، ۱۳۸۶، ج. ۱، صص ۴۲۵-۴۲۶

۲- اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۸۶، ج. ۶، ص ۸۲۱

حکومت پهلوی امام خمینی را به کجاها تبعید کرد؟

به این ترتیب، حکومت پهلوی دریافت که امام اهل سازش و سکوت نیست. بنابراین، در ۱۳ آبان ۱۳۴۳ ایشان را به ترکیه تبعید کرد. حدود یک سال بعد، تبعیدگاه امام از ترکیه به عراق تغییر یافت و تا مهر ۱۳۵۷ امام در شهر نجف ساکن بود. امام خمینی در تبعید نیز به مبارزه ادامه داد و با صدور اعلامیه و فرستادن پیام، مردم و گروههای سیاسی را به مبارزه با حکومت پهلوی دعوت می‌کرد.

کاپیتولاقسیون در ژاپن و کره جنوبی:

در انتهای جنگ جهانی دوم درحالی که ژاپن در حال مذاکره با متفقین برای پذیرش شکست با برخی از شروط بود، آمریکا دوبار اقدام به بمباران اتمی شهرهای هیروشیما و ناکازاکی کرد و ژاپن مجبور به تسليم بی قید و شرط شد. پس از آن مقرر شد آمریکا نیروهای نظامی خود را در ژاپن مستقر کرده و از حق کاپیتولاقسیون در این کشور برخوردار شود. لذا قراردادی با عنوان «سوفا» بین ژاپن و آمریکا منعقد شد که مبنی بر آن زمانی که یکی از نیروهای نظامی یا غیرنظامی آمریکا مرتکب تخلف یا جرمی شود، دولت ژاپن اجازه اقدام علیه او نداشته و فقط ارتش آمریکا می‌تواند وی را محاکمه کند. هم‌زمان این قرارداد با کشور کره جنوبی نیز منعقد شد. کاپیتولاقسیون با اندکی تغییر همچنان در حال اجرا هستند.

فعالیت

۳- الف) کاربرگه شماره (۱۱) را انجام دهید.

ب) با مطالعه دقیق درس، اقدامات امام خمینی را در مبارزه با حکومت پهلوی به ترتیب روی نمودار بنویسید.

مخالفت با تصویب‌نامه
انجمن‌های ایالتی و ولایتی

مخالفت با اصول شش گانه

سخنرانی در محرم ۱۳۴۲

مخالفت با کاپیتولاقسیون

ادامه مبارزه در دوران تبعید

ادامه مبارزه ملت پس از تبعید امام خمینی را توضیح دهید.

ادامه مبارزه ملت پس از تبعید امام خمینی: قشرهای مختلف مردم به ویژه روحانیان، فرهنگیان، دانشجویان و بازاریان پس از تبعید رهبر نهضت، به مبارزه ادامه دادند. آنها به پیروی از امام، مبارزه را وظیفه‌ای دینی و شرعی می‌دانستند. علاوه بر یاران و پیروان امام خمینی، گروههای دیگری نیز با عقاید سیاسی متفاوت در مبارزه با حکومت پهلوی شرکت داشتند.

کدام عالمان و اندیشمندان اسلام انقلابی را به جوانان معرفی کردند؟ برخی از عالمان و اندیشمندان مانند استاد شهید ایت الله مطهری، مرحوم آیت الله طالقانی و دکتر علی شریعتی می‌کوشیدند با سخنرانی، نوشتن کتاب و مقاله و برگزاری کلاس‌های تفسیر قرآن و نهج البلاغه در مساجد، حسینیه‌ها و دانشگاه‌ها، اسلام انقلابی را به جوانان معرفی کنند.

سخنرانی آیت الله خامنه‌ای برای جوانان و مردم

مرحوم دکتر علی شریعتی

مرحوم آیت‌الله سید محمد طالقانی، عالم مبارزی
که مدت‌های طولانی در زندان‌های شاه، شدیدترین
شکنجه‌ها را تحمل کرده و سال‌هادر تبعید به سر بردا.

حسینیه ارشاد

زندان کیته مشترک ضد خرابکاری که هم اکنون به موزه عبرت تبدیل شده است. در دوران محمدرضا پهلوی در این زندان، آویزان کردن از سقف، دستبند قپانی، آویزان کردن صلیبی، شوک الکتریکی، سوزاندن نقاط حساس بدن با فندک و شعله شیع و شلاق با کابل برقی از رایج‌ترین شکنجه‌های مأموران سواک بود.

اوپساع ایران در آستانه انقلاب اسلامی

در چه سالی حکومت پهلوی در آوج قدرت بود؟
در سال ۱۳۵۶ چنین به نظر می‌رسید که حکومت پهلوی در آوج قدرت است. در آن زمان، شاه اکثر مخالفان خود را سرکوب کرده بود. آمریکا و بسیاری از کشورهای قدرتمند نیز از حکومت او پشتیبانی می‌کردند. با این حال، مردم ایران به دلیل مسائل و مشکلات مختلف فرهنگی، سیاسی و اقتصادی از شاه و سیاست‌های او ناراضی بودند:

- **ذلایل ناراضی بودن مردم از شاه و سیاست هایش را نام ببرید.**
- **حکومت پهلوی به بیگانگان وابسته بود و نفوذ و دخالت کشورهای خارجی به ویژه آمریکا در امور ایران، بر نارضایتی مردم افزوده بود.**
- **استبداد و سرکوب عامل دیگری بود که خشم و نفرت ایرانیان را علیه حکومت شاه بر می‌انگیخت. رژیم پهلوی حقوق ملت و اصول قانون اساسی مشروطه را نادیده می‌گرفت. نمایندگان مجلس شورای ملی و هیئت وزیران در برابر شاه هیچ اختیاری نداشتند و کاملاً مطیع او بودند.**

روزنامه‌ها نیز آزادی نداشتند و نمی‌توانستند از شاه و مقام‌های حکومتی انتقاد کنند. سواک و مأموران نظامی با انواع شکنجه‌ها، مخالفان را سرکوب می‌کردند و عده زیادی از مخالفان به اعدام، زندان و تبعید محکوم شده بودند.

- **حیف و میل و غارت ثروت و سرمایه‌های ملی کشور توسط خاندان پهلوی و مقام‌های حکومتی از جمله موارد دیگری بود که به گوش مردم می‌رسید و آنان را خشمگین تر می‌کرد. این در حالی بود که بیشتر مردم، به ویژه در روستاهای و شهرهای کوچک، در فقر و محرومیت و بی سوادی به سر می‌بردند و درجه اول نگرانی آنها را مسئله «ادامه زندگی و بقا» تشکیل می‌داد. طبق اسناد لانه جاسوسی آمریکا، بسیاری از اعضای خانواده سلطنتی، دارای رفتارهای غیراخلاقی بودند و علاقه‌ای نسبت به ایران و مردم ایران، نداشتند.**

۱- اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۸۶، ج ۶، ص ۶۸۵

۲- اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۲۷۵

● فعالیت

- ۴- جدولی با سه ستون رسم کنید. دلایل سیاسی، فرهنگی – اجتماعی و اقتصادی نارضایتی مردم از حکومت شاه را به تفکیک در آن بنویسید.
- ۵- با توجه به آنچه در کتاب «آمادگی دفاعی» خوانده اید درباره زندگی یکی از شخصیت هایی که با حکومت پهلوی مبارزه نمود، تحقیق کنید و اهداف وی را در کلاس توضیح دهید. بر عمه دانش آموز

مرضیه حیدرچی (دیاع) از زنان مبارز و انقلابی که در دوره حکومت پهلوی، زندانی و شکنجه شد.

سیاست های محمدرضا شاه برای تبدیل شدن به برترین نیروی نظامی منطقه، از علل عده وابستگی اقتصادی حکومت وی به آمریکا بود. در فاصله سال های ۱۳۵۱ تا ۱۳۵۶ میلیارد دلار جنگ افزار آمریکایی به ایران فروخته شده بود. درآمد نفتی ایران در سال های آخر حکومت محمدرضا حدود ۲۰ میلیارد دلار در سال بود که البته نیمی از آن سهم شرکت های انگلیسی، آمریکایی و فرانسوی بود.

هنگامی که تظاهرات در کشور او گرفت و شاه تصمیم به ترک کشور گرفت، دستور داده شد تمام جواهرات، عتبه ها و اشیای قیمتی شامل چندهزار قطعه الماس، مروارید، طلا و ... در چند صد چمدان و صندوق گذاشته و به خارج از کشور منتقل شوند. برخی تخمين می زندند که محمدرضا شاه حدود ۳۵ میلیارد دلار را که معادل هزینه چند سال اداره کشور بود، با خود از کشور خارج کرد و به کشورهای غربی برد.

انقلاب اسلامی از آغاز تا پیروزی

در سال ۱۳۵۶ حاج آقا مصطفی خمینی فرزند بزرگ امام (آبان ۱۳۵۶) به طرز مشکوکی درگذشت. مجالس ختم حاج آقا مصطفی در برخی شهرها برگزار شد و مردم ضمن ابراز ارادت و احترام به امام خمینی تئیث، خشم خود را نسبت به حکومت شاه نشان دادند.

چه حادثه ای همچون کبیری بر انبار باروت انقلاب بود؟

شاه و درباریان که از اقدام ملت در گرامیداشت یاد و نام امام و فرزندش خشمگین شده بودند، مقاله توھین آمیزی نسبت به ایشان در روزنامه اطلاعات منتشر کردند. این مقاله همچون کبیری بر انبار باروت انقلاب بود. اعتراضات مردم پس از چاپ مقاله، نشانه اعتقاد مردم به اسلام و روحانیت و همچنین پذیرش فکر و نگرش امام خمینی در دل های مردم بود.

قیام ۱۹ دی قم : مردم قم در ۱۹ دی ۱۳۵۶ در اعتراض به انتشار مقاله توھین آمیز نسبت به امام روزنامه اطلاعات، به تظاهرات پرداختند. مأموران حکومت این تظاهرات را به خاک و خون کشیدند.

قیام ۲۹ بهمن تبریز را توضیح دهید.

قیام ۲۹ بهمن تبریز : مردم تبریز به مناسبت چهلم شهدای ۱۹ دی قم، در روز ۲۹ بهمن قیام کردند و تعداد زیادی از آنها

شهید و زخمی شدند.

گسترش تظاهرات و اعتصاب‌ها در کشور

اعتراض‌های خیابانی مردم در سال ۱۳۵۷، ادامه یافت و شهرهای مختلف ایران صحنه راهپیمایی‌های حکومت شد. هرچه زمان می‌گذشت، افراد بیشتری در تظاهرات حضور می‌بافتند و خواستار نابودی حکومت شاه می‌شدند. همچنین در این دوره کارکنان و کارگران شرکت نفت دست به اعتصاب زدند و کارکنان کارخانه‌های دیگر و مراکز آموزشی، رادیو، تلویزیون، روزنامه‌ها و ... دست از کار کشیدند.

یکی از خونین‌ترین رویدادهای دوران انقلاب اسلامی در روز ۱۷ شهریور ۱۳۵۷ در تهران به وقوع پیوست. در آن روز که به جاده جمعه سیاه را توصیح دهید. عده زیادی را شهید و زخمی کردند.

راهپیمایی عظیم مردم تهران در روز عاشورا سال ۱۳۵۷

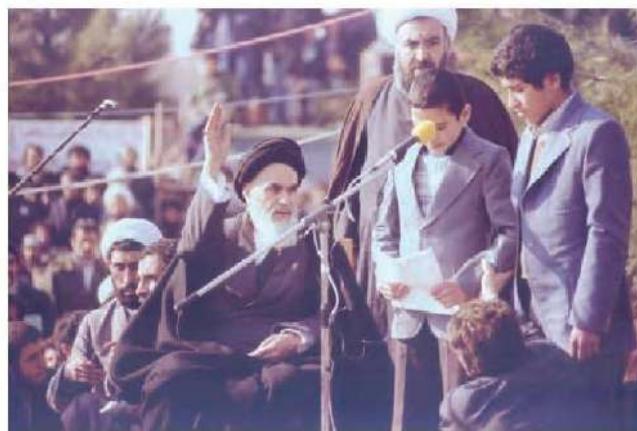
عکس العمل شاه در برابر اعتراض و تظاهرات ملت، چگونه بود؟ از یکسو برای فرب
ملت، پی دربی نخست وزیران خود را عوض می‌کرد
و مدعی آن بود که پیام انقلاب آنان را شنیده است و
به خواسته‌هایشان توجه خواهد کرد. از سوی دیگر،
به مأموران خود دستور می‌داد که تظاهرکنندگان را
سرکوب کنند. امام خمینی شیعیت، رهبر انقلاب، با
هوشیاری اقدامات شاه و حامیان خارجی او را
حنی کرد و مانع توقف و یا انحراف انقلاب از مسیر
خود شد.

امام خمینی شیعیت در پاریس

هجرت امام از نجف به پاریس :

پس از آنکه قیام ملت علیه حکومت پهلوی را توضیح دهید.
گسترش یافت، دولت عراق امام را وادار کرد که
آن کشور را ترک کند. امام ناچار به فرانسه رفت
و در محله «نوفل لوشاو» در حومه شهر پاریس
اقامت گردید. با حضور امام در پاریس، بسیاری
از مبارزان توanstند با ایشان ملاقات و گفت و گو
کنند. همچنین این امکان برای خبرنگاران
سراسر جهان فراهم آمد تا پیام امام را به گوش
مردم ایران و جهان برسانند.

سرنگونی نظام شاهنشاهی در ایران

سخنرانی امام خمینی پس از بازگشت به ایران در بهشت زهرای تهران و غیرقانونی اعلام کردن دولت بختیار، ۱۲ بهمن ۱۳۵۷ (عکاس: علی کاوه)

بازگشت امام به ایران و پیروزی انقلاب

سرانجام، در نتیجه مبارزه مردم ایران، شاه در روز ۲۶ دی ماه مجبور به فرار از کشور شد و رهبر انقلاب اسلامی در ۱۲ بهمن ۱۳۵۷ بالستقبال بی نظیر و باشکوه مردم به میهن عزیز بازگشت.

انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ به پیروزی رسید و عصر جدیدی در تاریخ ایران آغاز شد.

شعار اصلی انقلاب اسلامی و هدف آن چه بود؟ انقلاب اسلامی ایران، با شعار اصلی «استقلال، ارادی، جمهوری اسلامی» به پیروزی رسید و هدف آن از بین بردن و استنگی

کشور به بیگانگان و تأمین حقوق ملت در چارچوب قوانین و ارزش‌های اسلامی بود.

سه عامل مؤثر در موفقیت انقلاب اسلامی را نام ببرید: «ایمان به اسلام»، «وحدت ملت» و «رهبری فاطع امام خمینی پیش» سه عامل مؤثر در موفقیت انقلاب اسلامی بودند.

مهم‌ترین رویدادهای انقلاب در سال ۱۳۵۷ را در جدول زیر مرور کنید.

۵ : دولت شریف امامی به منظور آرام کردن ملت با شعار «آشئی ملی» روی کارآمد؛ اما مردم با هدایت امام فرب این شعار را نخوردند و در مقابل شعار دادند: «ما می‌گیم شاه نمی‌خوایم، نخست وزیر عوض می‌شنه»	شهریور
۱۳ : تظاهرات صدها هزار نفری مردم تهران پس از نماز عید فطر در قیطریه	
۱۷ : جمعه سیاه و کشتنار تظاهرکنندگان در میدان ژاله (شهدا) تهران	
۱۲ : مهاجرت امام از تجفف به پارس به سبب مشکلات و محدودیت‌هایی که دولت عراق برای ایشان ایجاد کرد.	مهر
۱۳ : کشتنار دانشآموزان در مقابل دانشگاه تهران توسط مأموران نظامی حکومت؛ از آن ره پس از پیروزی انقلاب اسلامی، ۱۳ آبان «روز دانش آموز» نام‌گذاری شد.	آبان
۱۵ : روی کارآمدن دولت نظامی ازهاری برای ترساندن مردم و جلوگیری از ادامه تظاهرات	
۱۹ و ۲۰ : راهپیمایی آرام و میلیونی مردم تهران در تاسوعا و عاشورا؛ این راهپیمایی به جهانیان ثابت کرد که شاه رفتی است.	آذر
۱۵ : روی کار آمدن دولت بختیار برای فرب مردم و جلوگیری از سقوط حکومت شاه	
۲۲ : تشکیل سورای انقلاب به فرمان امام؛ در این شورا تعدادی از شخصیت‌های مبارز حضور داشتند.	دی
۲۶ : فرار شاه به مصر	
۱۲ : بازگشت امام خمینی پیش به میهن پس از ۱۴ سال تبعید در میان استقبال گرم مردم؛ آغاز دهه فجر انقلاب اسلامی	بهمن
۱۵ : معرفی مهندس مهدی بازرگان از سوی امام به عنوان نخست وزیر دولت موقت	
۲۲ : پیروزی انقلاب اسلامی و سقوط حکومت پهلوی پس از تصرف پادگان‌ها و سایر مراکز دولتی توسط مردم	

فعالیت

۶ - کاربرگه شماره (۱۲) را انجام دهید.

بر عهده دانش آموز